

**Aksjologiczny wymiar pracy
w procesie wychowania.
Szkoła miejscem wychowania
do pracy i przez pracę**

DOI: 10.17399/HW.2015.143209

STRESZCZENIE

Podjęcie nowej roli społecznej, jaką bez wątpienia jest dla dziecka w wieku sześciu/siedmiu lat rola ucznia, wiąże się z szeregiem zmian w jego życiu. Wejście w nowe, szkolne środowisko skutkuje nie tylko doświadczaniem innego rodzaju wpływów społecznych, lecz wiąże się także z podejmowaniem aktywności sterowanej przez obowiązki i normy społeczne. Znaczące miejsce w budżecie czasu dziecka zaczyna odgrywać praca. Postrzegana w kategoriach dobra, praca staje się wartością wychowawczą, stąd też wspierający dziecko w procesie jego rozwoju nauczyciel prowadzi je drogą wychowania do pracy i przez pracę.

→ **SŁOWA KLUCZOWE – SZKOŁA, PROCES WYCHOWANIA, PRACA****SUMMARY**

Work as a Value in the Process of Education. School as the Place of Education through Work and to Work

Taking on a new social role of a pupil at the age of six or seven is connected with a number of changes in each child's life. Entering a new – school – environment results not only in being exposed to new kinds of social influence but is also connected with performing activities governed by responsibilities and social norms. Work begins to play a significant role in the child's life. Perceived in the terms of goodness, work becomes an educational value, thus a teacher, who supports children in the process of their development, leads them along the path of education through work and to work.

→ **KEYWORDS – SCHOOL, WORK, EDUCATIONAL PROCESS**

Podjęcie nowej roli społecznej, jaką bez wątpienia jest dla dziecka w wieku sześciu/siedmiu lat rola ucznia, wiąże się z szeregiem zmian w jego życiu. Wejście w nowe, szkolne środowisko skutkuje nie tylko doświadczaniem innego rodzaju wpływów społecznych, lecz wiąże się także z podejmowaniem aktywności sterowanej przez obowiązki i normy społeczne. W tej fazie rozwoju dziecko, zgodnie z opracowaniem Renaty Stefańskiej-Klar¹, stoi przed realizacją następujących zadań rozwojowych:

- wzbogacenie i uporządkowanie posiadanej wiedzy o świecie i o sobie samym;
- opanowanie umiejętności potrzebnych do nabywania i organizowania wiedzy oraz do posługiwania się nią w różnych sytuacjach;
- opanowanie czynności czytania i pisania;
- wejście w grupę rówieśniczą i znalezienie w niej swojego miejsca;
- osiągnięcie autonomii osobistej;
- rozwijanie postaw wobec grup i instytucji społecznych.

W realizacji tych zadań pomocą służyć dziecku mogą nauczyciele towarzyszący mu w czasie pobytu w szkole. To oni ukazują nowe doświadczenie trudu wynikającego z systematycznych starań i spełniania stałych obowiązków, które z kolei wpływa na budowanie u dziecka rozumienia pojęcia pracy.

Koncepcje wychowania przez pracę mają długą tradycję. Idee wychowania przez pracę były obecne w myśli Tomasz Morusa (1478-1535), który dostrzegwał w pracy źródło duchowego bogactwa, i w poglądach utopistów, Roberta Owena (1771-1858) oraz Karola Fouriera (1772-1837), który stał na stanowisku, aby wychowanie przez pracę oprzeć na zdolnościach, upodobaniach i aktywności dzieci. Pedagogiczne znaczenie pracy ludzkiej było również przedmiotem rozważań Jana Amosa Komeńskiego (1592-1670), Johna Locke'a (1632-1704), Jeana-Jacques'a Rousseau (1712-1778) oraz Grzegorza Piramowicza (1735-1801), Antoniego Popławskiego (1739-1786) i Stanisława Staszica (1775-1826). Przełom XIX i XX wieku był natomiast czasem powstania „szkół pracy”, których założyciele byli zwolennikami wiązania nauczania z formami aktywności praktycznej i pracy

¹ Por. R. Stefańska-Klar, *Późne dzieciństwo. Młodszy wiek szkolny*, w: *Psychologia rozwoju człowieka. Charakterystyka okresów życia człowieka*, red. B. Harwas-Napierała, J. Trempała, Warszawa 2009, s. 130-131.

wytwórczej uczniów. Zaliczamy do nich „szkołę życia” Owidiusza Decroly’ego (1871-1932), „szkołę eksperymentalną” Johna Deweya (1859-1952) czy „szkołę pracy” Georga Kerschensteinera (1854-1932) i „szkołę twórczą” Henryka Rowida (1877-1944)².

Będąca jednym z podstawowych przejawów egzystencji społecznej człowieka praca odgrywa znaczącą rolę w życiu i rozwoju człowieka. Wychowanie przez pracę, definiowane jako przyswajanie uczniom podstawowych wartości humanistycznych związanych z pracą oraz kształtowanie umiejętności społecznego współdziałania i praktycznego działania, powinno być zatem istotnym elementem pracy z dzieckiem w wieku wczesnoszkolnym. Jak twierdzi Lidia Marszałek, praca i wychowanie współgrają z sobą. Praca jest jednym z najistotniejszych sposobów wychowania i socjalizacji dziecka, będąc jednocześnie zarówno celem, jak i rezultatem wychowania³.

Z uwagi na fakt, że wartościowe i pełne życie wymaga pracy, a praca nabiera wartości tylko w sytuacji, gdy utrwała człowieczeństwo, skuteczność wychowania przez pracę wyraża się zdaniem Witolda Komara w tym, jakim człowiek staje się, uczestnicząc w procesie pracy⁴.

Praca jako czynnik kształtujący człowieka jest działalnością, która służy wolności i sprzyja jego samorealizacji. Jest więc w mniemaniu W. Komara czynnikiem wspomagania rozwoju człowieka w tym sensie, że „świat przetwarzany przez człowieka dzięki pracy stawia przed nim wciąż nowe zadania i problemy, rodzi potrzeby, wymaga nieustannego działania”⁵. Wychodząc naprzeciw tym wyzwaniom, człowiek rozwija swoje zdolności i dyspozycje, wyraża siebie w wytworach swojej pracy.

Tym, co istotne w działaniach szkoły, jest więc wychowanie do pracy i przez pracę, które najpełniej dzieje się przez stawianie dziecka w sytuacji pracy. Zdobyte doświadczenie pozwala młodemu człowiekowi zrozumieć istotę pracy, poznać jej wartość zarówno w perspektywie indywidualnej, jak i społecznej.

² Por. W. Komar, *Wychowanie przez pracę w szkole ogólnokształcącej*, Warszawa 1986, s. 9-11.

³ Por. L. Marszałek, *Wychowanie do pracy procesem integrującym prawa i obowiązki dziecka przedszkolnego*, „Seminare” 2010, nr 28, s. 169.

⁴ Por. W. Komar, *Wychowanie przez pracę w szkole ogólnokształcącej*, dz. cyt., s. 5.

⁵ Tamże, s. 24.

Ważnym elementem przygotowania uczniów do rozpoczęcia pracy jest kształtowanie postaw, które sprzyjają podejmowaniu i realizowaniu wysiłków związanych z pracą. Wśród nich Witold Komar⁶ wymienia między innymi:

- szacunek dla pracy, dla którego bazę stanowi wiedza o pracy jako wartości, ukazanie pracy jako czynnika rozwoju człowieka i okazji do kształtowania więzi międzyludzkich;
- zaangażowanie wobec pracy, dla którego znaczenie ma przekonanie, że dzięki pracy można zmieniać rzeczywistość społeczną i materialną na lepsze, a także rozwijanie wrażliwości emocjonalnej na zjawiska, które w sposób negatywny wpływają na przebieg pracy;
- użyteczność w pracy, która jest w opinii cytowanego autora dążeniem osoby do tworzenia w procesie pracy wartościowych społecznie dóbr materialnych i duchowych. Praca widziana jest z tej perspektywy jako działalność zgodna z obowiązującymi w społeczeństwie normami postępowania. Ukształtowanie opisywanej postawy łączy się według W. Komara z rozwijaniem dyspozycji motywacyjno-działaniowych, takich jak: poczucie obowiązku myślenia i postępowania zgodnie z kategoriami norm społecznej użyteczności, gotowość przekazania posiadanego doświadczenia, zachęcanie innych do dobrej pracy;
- gospodarność związaną z poszanowaniem dóbr społecznych będących owocami ludzkiej pracy. Kształtowanie tej postawy wymaga nabycia wiedzy i doświadczeń umożliwiających poznanie zasad racjonalnego gospodarowania, identyfikowania zjawisk marnotrawstwa społecznego i uwrażliwienia na zadania, jakie dzieci mogą realizować, będąc współgospodarzami szkoły;
- dyscyplinę, łączącą się z systematycznym, wytrwałym i punktualnym wykonywaniem zadań, oraz konieczność przestrzegania wymagań organizacyjnych pracy i precyzję w wykonywaniu przydzielonych zadań, przy czym, jak zaznacza W. Komar, osiągnięcie prawdziwej dyscypliny jest możliwe jedynie wtedy, gdy praca postrzegana jest jako pozytywna wartość o charakterze moralnym, a nie przykra konieczność;

⁶ Por. tamże, s. 29-38.

- odpowiedzialność, która „polega na poczuwaniu się do ponoszenia konsekwencji własnych czynów i jednocześnie identyfikowaniu się z rzeczywistością procesu pracy tworzoną przez jednostkę”⁷. Na postawę tę składają się zdolność do ponoszenia odpowiedzialności za i odpowiedzialności przed grupą oraz umiejętność określenia własnych możliwości odpowiedzialnego działania w pracy;
- opiekuńczość wyrażającą się najpełniej w umiejętności dostrzegania i rozumienia potrzeb drugiej osoby, udzielania jej wsparcia i pomocy w wykonywaniu zadań związanych z pracą szkolną;
- samokontrolę wymagającą zdolności samoobserwacji i samooceny, która jest istotnym czynnikiem sprzyjającym zapobieganiu błędom w czasie wykonywania pracy. Pozwala dokładnie wypełniać zaplanowane zadania, chroni też przed zbyt dużą pewnością siebie i lekkomyślnością w działaniu;
- samodzielność przejawiającą się w zdolności osoby do kierowania własnym postępowaniem, nieulegania naciskom i ingerencjom ze strony otoczenia. Z postawą tą wiąże się samowystarczalność, zaradność i inwencja w pracy. Istotne jest więc rozwijanie motywacji samorozwojowych (ambicji, by poszukiwać nowych rozwiązań w pracy, i dążenia do rewidowania opinii i ocen odnoszących się do procesu pracy);
- odwagę, która pozwala podejmować się trudnych zadań, unikać schematyzmu i rutyny, szukać nowych sposobów rozwiązywania zadań. Dlatego ważne jest uświadomienie dzieciom moralnej istoty odwagi oraz pokazanie sposobów jej rozumnego przejawiania.

Podejmowanie wysiłków związanych z byciem uczniem bywa czasami poprzedzone oporami wewnętrznymi, wynikającymi z przyzwyczajenia do szukania przyjemności w beztrudnej, podejmowanej swobodnie aktywności, jaką była przed rozpoczęciem nauki szkolnej zabawa, zajmująca znaczną część czasu dziecka. Jak pisze Stefan Kunowski, wrodzona niechęć dziecka do wykonywania czynności pod przymusem wbrew zainteresowaniom jest jedną z przyczyn zjawiska nazywanego lenistwem szkolnym⁸. Do symptomów lenistwa szkolnego między innymi

⁷ Tamże, s. 34.

⁸ Por. S. Kunowski, *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Warszawa 1997, s. 210.

Piotr Oborski zalicza unikanie wykonywania obowiązków szkolnych bądź ociążałość w ich spełnianiu, kontrastującą z pełnym entuzjazmem oddawaniem się czynnościom sprawiającym dziecku radość⁹. Żyjący terażniejszością uczniowie klas I-III nie poświęcają zbyt wiele uwagi wartościom, które, jak pisze cytowany P. Oborski, trzeba pracą i móżołem zdobywać. Z niezajomości celów swej pracy szkolnej wynika pojawiający się często u dzieci brak ochoty i motywacji do wykonywania zadań stawianych im przez nauczyciela. Także społeczność klasowa pozostawia dziecku wolną rękę. W wypadku lenistwa klasa nie reaguje, dopóki nie jest zagrożona opinia i dobre imię całej grupy¹⁰. Dlatego też istotne znaczenie w procesie dojrzewania do podejmowania obowiązków i wypełniania ich na miarę swych możliwości ma postawa nauczyciela, który korzystając z możliwości pochwały, nagrody, może w pozytywny sposób motywować dzieci do pracy.

Trzeba jednak pamiętać, że nauczyciel towarzyszy dzieciom w szczególnym momencie ich życia, nacechowanym wymaganiem etapu rozwojowego, na którym aktualnie się znajdują. Zgodnie z koncepcją Erika Eriksona wiek szkolny to czas, w którym szczególnego znaczenia nabiera *industriousness* – potrzeba adekwatności, mająca wyraz w poczuciu dobrze wykonywanych zadań, w nieustannym dążeniu do potwierdzania własnego działania fachowego, w chęci „robienia rzeczy dobrze, a nawet perfekcyjnie”¹¹. Stąd też powinnością nauczyciela, mającego na uwadze stymulację dalszego rozwoju psychospołecznego jednostki, jest stawianie dzieciom zadań rozwojowych, które będą z pożytkiem przez nich rozwiązywane, oraz umożliwienie im przejawiania własnej inicjatywy w kreowaniu środków, przy użyciu których rozwiążą problem. Z uwagi na fakt, iż poczucie kompetencji rozwija się u dziecka na tle działania fachowego, dotyczącego zarówno nauki, jak i zabawy oraz zdobywania sprawności w działaniach indywidualnych i zespołowych, ważne jest stworzenie dziecku okazji do osiągnięcia sukcesu i odczuwania satysfakcji z podejmowanych działań, co pozwoli mu postrzegać siebie jako skutecznego i kompetentnego sprawcę. W przeciwnym razie wytworzyć się może poczucie niższości,

⁹ Por. P. Oborski, *Z psychologii szkolnego lenistwa*, Lublin 1948, s. 63.

¹⁰ Tamże, s. 24-26.

¹¹ L. Witkowski, *Rozwój i tożsamość w cyklu życia. Studium koncepcji Erika H. Eriksona*, Toruń 2000, s. 134.

równoznaczne z odczuwaniem własnej niedoskonałości, poczuciem bycia gorszym¹².

Mającą zasadnicze znaczenie dla rozwoju obrazu własnej osoby samoakceptacja, nazywana inaczej poczuciem własnej wartości, obejmuje dwa aspekty. Pierwszy z nich (aspekt poznawczy) – samoocena – stanowi ewaluację własnych cech, drugi (aspekt emocjonalny) najpełniej wyraża się w poziomie lubienia własnej osoby. W związku z tym Anna Kołodziejczyk¹³, powołując się na badania Harter, zauważa, że będąc w wieku wczesnoszkolnym, dzieci najczęściej formułują samooceny w odniesieniu do:

- kompetencji szkolnych – odczucia dziecka związane z realizacją obowiązków szkolnych;
- kompetencji sportowych – odczucia dziecka wynikające z aktywności dziecka w dyscyplinach, grach i zabawach ruchowych;
- kompetencji społecznych – poczucie akceptacji i popularności w gronie rówieśników, odczucia związane z relacjami z rodzicami;
- wyglądu zewnętrznego – poczucie atrakcyjności fizycznej;
- własne postępowanie – poczucie bycia akceptowanym w tym, co robi.

Przebywając w szkole, dziecko podejmuje się realizacji licznych zadań. Uczestnicząc w zajęciach lekcyjnych i pozalekcyjnych (zajęcia wyrównawcze, gimnastyka korekcyjna, zajęcia świetlicowe, koła zainteresowań), pracuje. Do najczęściej wykonywanych przez uczniów prac cytowany wcześniej Witold Komar¹⁴ zalicza:

- dbałość o własny schludny wygląd;
- utrzymanie porządku w przyborach szkolnych;
- dbałość o czystość w klasach szkolnych i w szatni;
- dyżury w klasie, na korytarzu, w świetlicy, w bibliotece, na stołówce;
- pomoc nauczycielowi w przyniesieniu pomocy dydaktycznych na lekcje;

¹² Por. A. Nalaskowski, *Społeczne uwarunkowania twórczego rozwoju jednostki*, Warszawa 1998, s. 38.

¹³ Por. A. Kołodziejczyk, *Późne dzieciństwo – młodszy wiek szkolny*, w: *Psychologia rozwoju człowieka*, red. J. Trempała, Warszawa 2011, s. 251.

¹⁴ Por. W. Komar, *Wychowanie przez pracę*, dz. cyt., s. 42-44.

- opiekę nad sprzętem gimnastycznym;
- urządzenie klas i dekorowanie korytarzy szkolnych, budowę dekoracji na imprezy i uroczystości szkolne, przygotowywanie plakatów;
- organizowanie życia społeczności szkolnej (uroczystości, zbiórki, wystawy);
- redagowanie gazetki szkolnej;
- pracę w kołach zainteresowań;
- opiekowanie się młodszymi kolegami (pomoc w nauce, opiekę w czasie zabawy, odwiedzanie chorych kolegów);
- wykonywanie prac porządkowych, sadzenie roślin uprawnych i kwiatów w ogródkach szkolnych.

Wszystkie wymienione powyżej czynności mają znaczenie wychowawcze, gdyż uczą systematyczności, wiążą ucznia uczuciowo z przedmiotem pracy, rozwijają motywacje do działania i jak podkreśla Witold Komar, skłaniają do troski o jednostkowe i wspólne dobro oraz pozwalają dziecku wyrażać siebie na różnych płaszczyznach¹⁵. Praca stanowi doskonałą okazję do podejmowania wysiłku fizycznego, a więc jest działaniem, które wspomaga przemianę materii i wydatkowanie energii, daje sposobność do posługiwania się sprzętami, narzędziami czy maszynami. Praca ma zasadnicze znaczenie dla procesów psychicznych dziecka. Wykonywanie zadań związanych z pracą szkolną wymaga poznawania, kierowania i kontroli przez intelekt, uczy wytrwałości w osiąganiu postawionych celów, inspirowanie do poszukiwania oryginalnych rozwiązań. Wreszcie praca w sposób znaczący oddziałuje na pozycje jednostki w społeczeństwie, sprzyja odczuwaniu uznania i ma znaczenie dla poczucia własnej wartości. Co więcej, rozwija więzi międzyludzkie, a będąc szkołą życia społecznego i jego formą zarazem, stanowi wartość samą w sobie i ukazuje człowiekowi wartość praw rządzących światem¹⁶.

Niezależnie od form pracy, jaką dziecko podejmuje, jej znaczenie dydaktyczne w procesie nauczania oraz wychowawcze pomagające kształtować pożądane cechy charakteru (dyscyplina, uznanie kompetencji poszczególnych członków grupy, skupienie na wspólnym celu, poczucie odpowiedzialności za ostateczny rezultat zbiorowego wysiłku) jest ogromne. Wychowanie przez pracę ma w opinii Antoliusza Jamińskiego znaczną

¹⁵ Por. tamże, s. 42.

¹⁶ Por. tamże, s. 25.

przewagę nad innymi czynnikami wychowawczymi działającymi w granicach szkoły podstawowej, wiąże się bowiem z czynem, angażuje siły fizyczne i umysłowe dzieci wchodzących w skład zespołu powołanego, by zrealizować ustalony plan pracy wytwórczej¹⁷.

Istotne zatem staje się zwrócenie uwagi nie tylko na zagadnienie wychowania do pracy, ale i na wychowanie przez pracę, w którym istotną rolę odgrywa nauczyciel, towarzyszący dziecku w czasie jego pobytu w szkole. Jak twierdzi Stefan Kunowski,

każdy rodzaj pracy może stać się udręką niewolniczej roboty, wysiłkiem spełnianym pod przymusem, jeśli w średnim wieku szkolnym nie stanie się on aktywnością własną ucznia, czy nie będzie dla niego rozwojową formą życiową pracy. Praca ma więc szczególne znaczenie wychowawcze, gdy staje się samorządnie formą trzeciej warstwy socjologicznej, która rozwija i kształci wychowanka na tle jego potrzeb uspołeczniania się¹⁸.

Zatem najważniejsze znaczenie wychowawcze pracy uwidacznia się w charakterystycznym dla tej fazy rozwoju dziecka zwróceniu się młodego człowieka w kierunku rówieśników i szukaniu wśród nich oparcia i uznania.

Gdy dziecko podejmuje naukę, coraz istotniejsze stają się dla niego oddziaływania ze strony kolegów. Kontakty z rówieśnikami, nawiązywane w tym okresie przyjaźnie i pozycja w grupie określana statusem socjometrycznym często przesądzają o dalszym rozwoju. Grupa bowiem stanowi autonomiczny świat z własnymi, co ważne, często innymi niż w świecie dorosłych, zwyczajami, systemem wartości czy kulturą. Wejście w grupę rówieśniczą i odnalezienie w niej swojego miejsca pozwala dziecku spokojnie i pewnie realizować stawiane przed nim wymagania¹⁹.

Tworzeniu pozytywnych relacji z rówieśnikami sprzyja uczestnictwo w zajęciach organizowanych w szkole. Gry i zabawy,

¹⁷ Por. A. Jamiński, *Wychowanie przez pracę. Z doświadczeń „Szkoły Dziecięcej” w Lublinie*, Lublin 1974, s. 26.

¹⁸ S. Kunowski, *Podstawy współczesnej pedagogiki*, dz. cyt., s. 209.

¹⁹ Typowa dla wieku ośmiu lat przyjaźń na pierwszym poziomie „zysków i strat” opiera się na wspólnym uczestnictwie w tych samych zajęciach, zamieszkiwaniu w sąsiedztwie i podobnych oczekiwaniach. W wieku lat dziewięciu relacja przechodzi na poziom drugi „normatywny”, gdzie ważnym kryterium jest respektowanie tych samych wartości, zasad i norm. Zob. *Psychologia rozwojowa*, red. P. Bryant, A.M. Colman, Poznań 1995, s. 66, 83.

w trakcie których dzieci mogą się lepiej poznać, dostrzec swoje mocne i słabe strony, doświadczyć pracy w zespole i ćwiczyć się w komunikacji interpersonalnej, są bazą do budowania zaufania w grupie, a w dalszej kolejności do skutecznego rozwiązywania problemów i konfliktów grupowych. Grupa staje się dla dziecka źródłem emocjonalnego wsparcia, przestrzenią do działań własnych i społecznym tłem dla osiągniętego sukcesu. Bycie w grupie jest dla dziecka tak ważne, że jest ono gotowe podjąć trud i zaakceptować zasady panujące w grupie, by tylko być uznany za jej członka. Spełnianie wszystkich prac, zadań, obowiązków, a czasem i rozkazów, jak zauważa S. Kunowski, wymaga od dziecka sporego nakładu pracy i wysiłku, który ostatecznie procentuje, przynosząc wielkie zadowolenie. Odnosząc sukcesy w grupie, dziecko doświadcza nowego źródła radości, jakie pojawia się po wykonaniu zleconej przez grupę pracy.

Przyjemność ta nie zjawia się w trakcie samego wysiłku, lecz dopiero na końcu, gdy wychowanek może zasłużyć odpocząć, gdy czuje swoją zdolność i moc do pokonywania trudności, gdy przepełnia go poczucie spełnionego obowiązku i gdy czeka go za to nagroda i uznanie ze strony grupy, której chciał być członkiem²⁰.

Zatem przebywając w szkole, dziecko ma szansę doświadczyć tego, czym jest praca, a będąc wychowywanym do pracy i przez pracę, kształtuje świadomość, że wykonując solidnie to, czego się podjęło, czyni dobro. Uczy się postrzegać pracę w kategoriach wartości, poznaje wzory dobrze zorganizowanej pracy i przyzwyczajają się do wykonywania pracy w sposób sumienny i rzetelny.

Pierwsze lata nauki szkolnej są zdaniem Witolda Kozaka doskonałym czasem na budzenie w dzieciach prawidłowego stosunku do pracy. Do wiodących tematów dotyczących kultury pracy realizowanych w tym okresie nauki wspomniany autor zalicza:

- kształtowanie umiejętności dobrej organizacji pracy (utrzymanie ładu w czasie pracy, sprząatanie miejsca pracy);
- kształtowanie nawyków zachowania odpowiedniej postawy i stosowania bezpiecznych metod pracy;
- rozwijanie umiejętności kontroli jakości w trakcie pracy;

²⁰ S. Kunowski, *Podstawy współczesnej pedagogiki*, dz. cyt., s. 210.

- wyrabianie odpowiedzialności za efekty pracy;
- ćwiczenie umiejętności wykonywania pracy w sposób planowy i dokładny;
- rozwijanie świadomości stosunku efektów pracy do wartości czasu poświęconego na jej wykonanie;
- poznanie wybitnych ludzi pracy (wynalazców, twórców)²¹.

Praca szkolna, będąca w opinii W. Kozaka zaplanowaną i zorganizowaną działalnością, która ma na celu osiągnięcie wyników społecznie wartościowych, stanowi także doskonałą okazję do realizacji potrzeby czynu, mającej duże znaczenie dla dzieci w młodszym wieku szkolnym. Wykonywanie zadań, których trudność i złożoność wzrasta wraz z rozwojem dziecka, mobilizuje do pokonywania przeszkód i buduje w dziecku gotowość do wykonywania wszelkich zadań związanych z zaangażowaniem sfery fizycznej, emocjonalnej, poznawczej, społecznej i duchowej.

W następstwie podjętej pracy dziecko osiąga konkretne rezultaty. Podejmując zadania wymagające zaangażowania wszystkich sfer jego osobowości, rozwija się wieloaspektowo. W wyniku wychowania do pracy i przez pracę docenia wartość włożonego wysiłku i podjętego trudu. W coraz mniejszym stopniu traktuje pracę jako konieczność wynikającą z przymusu, znacznie częściej natomiast postrzega ją w kategoriach możliwości. Traktując pracę jako źródło przyjemności, spełnienia i sukcesu, uważa ją za działalność atrakcyjną, wartą poświęcenia jej swojego czasu, co w szerszej perspektywie pozwala mu na osiągnięcie mistrzostwa.

BIBLIOGRAFIA

- Jamiński A., *Wychowanie przez pracę. Z doświadczeń „Szkoły Dziesiątej” w Lublinie*, WSiP, Lublin 1974.
- Komar W., *Wychowanie przez pracę w szkole ogólnokształcącej*, WSiP, Warszawa 1986.
- Kozak W., *Wychowanie do pracy przez pracę w szkolnictwie podstawowym, w: Kształcenie i wychowanie do pracy przez pracę uczniów szkół ogólnokształcących*, red. M. Rataj, Instytut Programów Szkolnych MEN, Warszawa 1988.

²¹ Por. W. Kozak, *Wychowanie do pracy przez pracę w szkolnictwie podstawowym, w: Kształcenie i wychowanie do pracy przez pracę uczniów szkół ogólnokształcących*, red. M. Rataj, Warszawa 1988, s. 49-50.

- Kunowski S., *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 1997.
- Marszałek L., *Wychowanie do pracy procesem integrującym prawa i obowiązki dziecka przedszkolnego*, „Seminare” 2010, nr 28.
- Nalaskowski A., *Společne uwarunkowania twórczego rozwoju jednostki*, WSiP, Warszawa 1998.
- Oborski P., *Z psychologii szkolnego lenistwa*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 1948.
- Psychologia rozwojowa*, red. P. Bryant, A.M. Colman, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 1995.
- Psychologia rozwoju człowieka*, red. J. Trempała, PWN, Warszawa 2011.
- Stefańska-Klar R., *Późne dzieciństwo. Młodszy wiek szkolny*, w: *Psychologia rozwoju człowieka. Charakterystyka okresów życia człowieka*, red. B. Harwas-Napierała, J. Trempała, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.
- Witkowski L., *Rozwój i tożsamość w cyklu życia. Studium koncepcji Erika H. Eriksona*, Wydawnictwo Wit-Graf, Toruń 2000.